

Αναφορές στη θεραπευτική του
Δίκταμου μέσα στην αρχαία
Ελληνική Γραμματεία

Νικήτας Ρούσσος
Απόστολος Γενετζάκης

Είναι γνωστός ο πλούτος και η ποικιλότητα της Κρητικής χλωρίδας. Μέχρι σήμερα στην Κρήτη έχουν καταμετρηθεί

- περισσότερα από **2000** είδη και υποείδη εκ των οποίων τα 230 τουλάχιστον είναι ενδημικά της Κρήτης.

Από τα ενδημικά φυτά της Κρήτης:

- Έξι (6) είναι υπό εξαφάνιση, λόγω καταστροφής των βιοτόπων τους
- Δεκαπέντε (15) απειλούνται με εξαφάνιση και
- Εβδομήνταοκτώ (78) θεωρούνται **σπάνια**

Αντιπρόσωποι ενδημικών φυτών

Οι χαρακτηριστικότεροι αντιπρόσωποι των ενδημικών φυτών της Κρήτης είναι:

- Αμπελίτσα (*zelcova abelicea*)
- Κρητικός έβενος (*ebenus cretica*)
- Πετρομάρουλο (*petromaroula pinnata*)
- Κρητική τουλίπα (*tulipa cretica*)

Ο σπουδαιότερος αντιπρόσωπος της Κρητικής
χλωρίδας είναι ο **Δίκταμος**

Γιατί:

- Ανήκει στα κατ'εξοχήν αρωματικά φυτά
- Βρίσκεται στο κέντρο του ενδιαφέροντος του ανθρώπου από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα

Μυθολογικά Στοιχεία

- **Ο Δίκταμος θεωρείται ιερό φυτό αφιερωμένο στη θεά Είλειθυία, της οποίας προέκτασης στα ιστορικά χρόνια, ως προς την ιδιότητα της να βοηθά τις γυναίκες στον τοκετό, θεωρείται η Άρτεμις**

Σχολιαστής: Σχόλια στον Άρατο. Σχόλιο 34.

Απόσπασμα 1.

Ζηνόδοτος δὲ ὁ Μαλλώτης δίκτον ἤκουσε τὸ καλούμενον δίκταμνον, καὶ διὰ τοῦτο καὶ εὐῶδες τοῦτο εἰρήσθαι. δοκεῖ δὲ πρὸς εὐτοκίαν συμβάλλεσθαι αὐτό, ᾧ καὶ τὴν Εἰλειθυίαν στέφουσι· καὶ που ἐπ' αὐτῆς Εὐφορίων (fr. 111 Powell) στεψαμένη θαλεροῖσι συνήντετο δικτάμνοισι".

Μυθολογικά Στοιχεία (συνέχεια)

- Το όνομα της Είλειθυίας βρέθηκε σε **πινακίδες** της **Γραμμικής Γραφής Β** στην Κνωσό
- Στους ομηρικούς χρόνους, η θεά δεν είναι μία αλλά **πολλές ζηλότυπες δαιμονικές μορφές** που προκαλούν τους πόνους του τοκετού

Όμηρος Ιλιάδα στ. 269-272, Μεταφρ. Γ. Ψυχουντάκη

«Γυναίκα που κοιλοπονά πώς πόνος τη θερίζει
πεμπάτος απ' τσ' ειλείθυιες, κόρες της Ήρας πουναι
θεές της γέννας, τους πικρούς πόνους που κουβαλούνε
του τοκετού»

Μυθολογικά Στοιχεία (συνέχεια)

- Η Είλειθυία θεωρείται κόρη της Ήρας και του Δία
- Τόπος γέννησης της – το σπήλαιο της Αμνισού

«Κρήτες δε χώρας της Κνωσίας ἐν Αμνισῶ
γενέσθαι νομίζουσιν Είλειθυίαν και παῖδα
ἥρας εἶναι»

Παυσανίας Αττικά

Μυθολογικά Στοιχεία (συνέχεια)

- Το σπήλαιο της Αμνισού αποτελεί **τόπο ιερό** και **χώρο λατρείας** της θεάς
- Οι **έγκυες** γυναίκες έφταναν στο σπήλαιο και αφιέρωναν στους γυναικόμορφους σταλαγμίτες της σπηλιάς **αναθέματα**
- Κατά τον Όμηρο, σ' αυτό το σπήλαιο έφθασε και ο **Οδυσσέας**

Οδύσσεια, Μεταφρ. Γ. Ψυχουντάκης

« Κι' είδα και φιλοξένησα κειδά τον Οδυσσέα
π' αέρας τον έξω' δωκε περνώντας τον Μαλέα,
τότες στην τροία πού' φευγε στην Κρήτη και τον βγάνει στην
Αμνισό, στο σπήλαιο της Είλειθυίας φτάνει, στ' ανάποδα και
δύσκολα λιμάνια της κι' αράζει.»

Ονομασία του Δίκταμου

Σχολιαστής: Σχόλια στον Άρατο. Σχόλιο 34.

Απόσπασμα 2

ἔδει δὲ εἰπεῖν Δίκτη, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ εἰώθασι τὰ
γένη ἐναλλάσσειν ὡς χώρα χῶρος, ὦνῆ ὦνος,
οὕτως οὖν Δίκτη Δίκτος γίνεται, παρὰ τὸ
ἐκεῖσε τὸν Δία τεχθῆναι [κατὰ τροπὴν οὖν τοῦ
τ εἰς δ]. εὐώδει δὲ διὰ τὴν ἐκεῖσε λεγομένην
φύεσθαι βοτάνην τὴν δίκταμον καλουμένην.

Αναφορές στην θεραπευτική χρήση του Δίκταμου κάνουν:

- Ιπποκράτης ο Κώος (460-377π.Χ)
- Αριστοτέλης (384-322π.Χ.)
- Θεόφραστος (372-287π.Χ)
- Άρατος (305-240 π.Χ)
- Αντίγονος ο Καρύστιος, ο παραδοξογράφος (2ος-3ος π. Χαιών)
- Διοσκουρίδης (54-79μ.Χ)
- Πλούταρχος (46-127μ.Χ)
- Γαληνός (129-201 μ.Χ)
- Δαμοκράτης Σερβίλιος (β΄ ήμισυ 1ου μ.Χ. αιώνα) ιατρός εξ Αθηνών)
- Αλέξανδρος ο Αφροδισιεύς (2ος μ.Χ. αιώνας)
- Ορειβάσιος (γενν. 325 μ.Χ) Έλληνας γιατρός
- Ησύχιος (5ος μ.Χ. αιώνας) Αλεξανδρινός γραμματικός
- Παύλος ο Αιγινήτης
- Αρχιγένης
- Αριστίδης ο Αέτιος
- Αέτιος Αμιδηνός
- Σοράνος ο Εφέσιος
- Ευφορίων
- Ρούφος ο Εφέσιος
- Παύλος ο ιατρός ο Εφέσιος

Συνολικά καταμετρήθηκαν περίπου 220 έργα
αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων με
περισσότερες από 500 αναφορές στην
θεραπευτική χρήση του Δίκταμου

και 50 άλλες όπου ο Δίκταμος
αναφέρεται ως Τίκταμος

Θεραπευτικές ενδείξεις του Δίκταμου κατά τους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς

- Ωκυτόκιον και εμμηναγωγόν: Ιπποκράτης - Θεόφραστος – Διοσκουρίδης – Γαληνός – Ορειβάσιος – Ευφορίων – Σόρανος – Παύλος ο Αιγινήτης – Αέτιος Αμιδηνός – Παύλος ο ιατρός ο Εφέσιος

ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ ΠΕΡΙ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΦΥΣΙΟΣ

Δικτάμνου κρητικοῦ ὅσον ὀβολόν, ἐν ὕδατι πιεῖν. Τοῦτο καὶ ἐπιμήνια κατασπ' καὶ χόριον ἐξελάσει

Συνταγές

Ὀκυτόκια δυστοκείση· δάφνης ρίζην ξύσας ἢ τοὺς κόρους ὅσον ἥμισυ ὀξυβάφου, ἐφ' ὕδατι δὸς πιεῖν θερμήνας. Ὀκυτόκιον· δικτάμνου ὅσον δύο ὀβολοὺς τρίψας ἐν ὕδατι θερμῷ πινέτω.

Ἡ δικτάμνου ὀβολόν, σμύρνης ὀβολόν, ἀννήσου δύο ὀβολοὺς, νίτρου ὀβολόν· ταῦτα τρίψας λεῖα, γλυκέος οἴνου ἐπιχέας κύαθον καὶ ὕδατος θερμοῦ κυάθους δύο, δὸς πιεῖν, εἶτα λοῦσον θερμῷ

Ιπποκράτους Περί Γυναικῶν Βιβλίο 1^ο § 46

Ὅταν τὸ ὕστερον μὴ αὐτίκα ἀπίη μετὰ τὸν τόκον, τῆς νειαίρης γαστρὸς γίνονται πόνοι καὶ ἐν κενεῶσι, καὶ ρίγεα καὶ πυρετοὶ κῆν ἀπαλλάσσεται τὸ ὕστερον, ὑγιαίνει καὶ ἡ γυνὴ σῆ-πεται δὲ ἐπὶ τὸ πολὺρ ἀπαλλάσσεται δὲ ἐκταίη ἢ ἐβδομαίη ἢ καὶ ἀνωτέρω ἔτι. Τῇ τοιαύτῃ χρῆ διδόναι φάρμακα, ὧν ἴν ἐγὼ γράψω, καὶ πνεῦμα κατέχειν ἄριστον δὲ πάντων ἀρτεμισί-η βοτάνη, καὶ δίκταμνον, καὶ λευκοῖου ἄνθος καὶ ὀπὸς σιλφίου, κράτιστον ἐν ὕδατι πινόμε-νος ὅσον κύαμος ἑλληνικός. Ἦν τὰ ὕστερα μὴ δύνηται ἀποφυγεῖν, ἀσιτέεινρ κάπειτα πέτα-λα τῆς ἄγνου τρίψας ἐν οἴνω καὶ μέλιτι καὶ ἔλαιον ἐπιχέας, χλιάνας, δίδου πίνειν ὅσον κοτύλην, καὶ ἔξεισιν. Ἦν δὲ γυναικὶ τὸ χορίον ἐλλειφθῆ ἐν τῆσι μήτρησι, τοῦτο δὲ γίνεται, ἦν ῥαγῆ βίη ὁ ὀμφαλὸς ἢ ἀμαθίη ὑποτάμη ἢ ὀμφαλητόμος τὸν ὀμφαλὸν τοῦ παιδίου πρόσθεν ἢ τὸ χορίον ἐξιέναι ἐκ τῶν μητρέων, αἱ μήτραι ἀνασπῶσι τὸ ὕστερον ἄνω, ἅτε ὀλισθηρὸν ἐὸν καὶ χεόμενον, καὶ κατίσχουσιν ἐν ἐωυτῆσιρ τέταται γὰρ τὸ χορίον ἐκ τοῦ ὀμφαλοῦ τοῦ παιδίου, καὶ ὕστερος ἔξεισιν ὁ ὀμφαλὸς ἐκ τῶν μητρέωνρ ἦν γὰρ πρότερος ἐξίη, δι' αὐτοῦ οὐκ ἴν διέλθοι τῷ παιδίῳ ἢ τροφῇ, ὅτι ἐξήρηται ἐξ αὐτέου.

Παύλος ο Αιγινήτης Βιβλίο 3. & 61

Περὶ ἐποχῆ ἐμμήνων.

αὕτη μὲν οὖν ἡ θεραπεία πλείσται ἤρκεσεν πρὸς κάθαρινρ εἰ δὲ ἰσχυροτέρων
δεήσοι φαρμά-κων, εἰσὶ τάδε ἴρις Ἰλλυρικὴ πινομένη μετ' οἴνου, καὶ κύπερις
καὶ ἄρου ρίζα καὶ κασία καὶ σχοίνου ἄνθος καὶ νάρδος ἐλενίου τε ρίζη
ἀφέψημα καὶ σμύρνη κυάμου Ἑλληνικοῦ μέγεθος
σὺν γλυκεῖ πινόμενα ἐν ἡμίσει κυάθου μελικράτου καὶ δικτάμνου ἀφεψήματος
κύαθοι β καὶ ἀμμωνιακὸν καὶ αγαπηνόν, ταῖς δὲ δυπαθετέραις τὸν στόμαχον
καὶ ὀποπάνακος βραχὺς σφαιρωθὲν καὶ ἐν ἀπέφθω μέλιτι βραχένρ καὶ τὰ
συνήθη δὲ ἡμῖν σπέρματα κινεῖν πέφυκεν,
ἔλαττον δέ, οἶον μάραθρον, κύμινον, ἔλινον, δαῦκος Κρητικὸς, σέσελι, ἄμμις,
σίτων, ἐρέβιν-μοι καὶ κεδρίδες καὶ πάντα τὰ διουρητικά· πρόσθετα δὲ μύρνα
ἀψινθίου ἢ θερμῶν ἀφεψή-ματι λεανθεῖσα ἢ πηγάνου χυλῶ λεανθεῖσα
βδέλλιόν τε ὡσαύτως, στύραξ τε καὶ τῆ ἀγρία ἐλαία τὸ κόμμι ἢ πηγάνου
χυλὸς ὁμοίως ἢ μακρὰ ἀριτολογία διαγλυφομένη εἰς σχῆμα κολλουρίου,
παραπλησίω δὲ καὶ ἢ τοῦ μεγάλου κενταυρίου ρίζα ἢ ἐλλεβόρου ἢ ὀπὸ
καμμωνία ἢ κολοκυνθίδος ἐντεριώνη καθ' ἑαυτὴν καὶ ἀρτεμισία
καταπλασομένη μετὰ πηγάνου καὶ χαλβάνης ὑπο-θυμιωμένη. τὰ δὲ αὐτὰ καὶ
τὰ ἔμβρυα πέφυκεν ἐκβάλλειν.

Πεδανιός Διοσκουρίδης ΠΕΡΙ ΑΠΛΩΝ ΦΑΡΜΑΚΩΝ

Βιβλίο 2° & 84

ὑποθυμιώμενα δὲ ἄγει ἔμμηνα καὶ λόγια καὶ ἔμβρυα ἅμι μετὰ
ρητίνης τερμινθίνης, βδέλλι-ον βραχύ, δίκταμνον, καρδάμων,
χαλβάνη, πίτυος φλοιὸς καὶ πεύκης, πορφύρας Θαλασ-σίας πώματα,
σκόροδον, σιλούρου κεφαλή καὶ σάρξ. ἔγκαθίσματα δὲ ταῦτα ἄγει
ἠψημένα μετὰ ὕδατος ἄγῆρατον, ἄκτῆς φύλλα, Ἄρτεμισία,
δίκταμνον, δάφνη, κόνυζα, κόστος, μῆον, λευκόιον, μελισσόφυλλον,
πράσου κεφαλωτοῦ κόμη καὶ σέλινα.

Ἐπουλωτικῶν πληγῶν καὶ ἐλκῶν:

Γαληνός – Ορειβάσιος – Δαμοκράτης – Παύλος ο Αιγινήτης
– Παύλος ο ἰατρός ο Εφέσιος

Παύλος ο Αιγινήτης

Βιβλίο 4 § 37

“Ὅσα κολλᾶν ἔλκη δύναται.

...τῶν δὲ συνθέτων κολλητικῶν αἷ τε βάρβαροί εἰσι
καὶ ἡ χρυσῆ καὶ ἡ Νικολάου δι’ ἰτεῶν τε καὶ διὰ
δικτάμνου καὶ ταύται ἕτεραι παραπλήσιαι τὰ
μεγάλα μάλιστα τραύματα κολλᾶν δυνάμεναι.

Αντίδοτο σε δηλητηριάσεις από βλαβερά φάρμακα και δείγματα ιοβόλων ζώων και αντιλυσσικό:

Πλούταρχος - Γαληνός – Δαμοκράτης – Ορειβάσιος

Πλουτάρχου Βιογραφία Φίλωνος [Ἡ διὰ δικτάμνου ὡς Δαμοκράτης.]

Ενδείξεις

Εἴρηταί μοι πολλάκις ὡς οὐ μόνον εἰς μνήμην αἱ ἔμμετροι γραφαὶ χρησιμώτεροι τῶν
πεζῆ γεγραμμένων εἰσὶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τῆς συμμετρίας τῶν μιγνυμένων
ἀκρίβειαν. διὰ τοῦτ'

οὖν καὶ νῦν τὴν διὰ δικτάμνου προσέγραψε συμμετρίαν ἀκριβῆ διασώζουσαν ἐν τῇ
Δαμοκράτου γραφῇ.

Τῶν περιβοήτων δ' ἐστὶν ἐμπλάστρων μία,

Μόνη τ' ἔχουσα Κρητικὸν τὸ καλούμενον

Δίκταμνον, ἰᾶται δὲ τὰς τῶν ἔρπετων,

Ἰοβόλων πληγὰς τε καὶ τὰ δῆγματα

Πάντων τετραπόδων, κἂν λελυσσῆκη τινά,

Τετυλωμένα θ' ἔλκη, τὰς τε τῶν νεύρων φθοράς.

.....

Συνταγή

Εκκαίδεκα δραχμὰς προπόλεως τῆς Ἀττικῆς,
Ἄριστολοχίας τῆς μακρᾶς δις ι. δραχμὰς
Δις στ. λεπίδος, τοῦ Κυπρίου χαλκοῦ δραχμὰς
Καὶ γεντιανῆς ξηροτάτης ῥίζης ἴσον.
Τούτοις προσάποδος πᾶσι δικτάμνου πόας
Ἐηρᾶς ἐχούσης ἄνθος ὀλκὰς κ.
Λείας. λιθάργυρον δὲ μετ' ἐλαίου βαλὼν,
Εἰς λοπάδα καινὴν κεραμίαν πλατύστομον,
Ἐψε πυρὶ κούφῳ καὶ μαλακῶ, κινῶν σπάθη
Ἐως γένηται μέλιτος Ἀττικοῦ πάχος.

Ενδείξεις

Αντιρευματικό
θεραπεύει αποστήματα
δαγκώματα ζώων
χιονίστρες
κατά της κεφαλαλγίας

κατά της αρθρίτιδας
οιδήματα αδένων
δοθιήνες
συρίγγια

Γαληνός – Ορειβάσιος

**Γαληνός: Περί κράσεως και δυνάμεως τῶν
απλῶν φαρμάκων.**

&75

[στ. Περί δικτάμνου.] Δίκτηαμνον ἐκ
λεπτομερεστέρας ἐστὶν οὐσίας ἢ κατὰ
γλήχωνα. τὰ δ' ἄλλα παραπλήσιον αὐτῇ. τὸ
δὲ καλούμενον ψευδοδίκτηαμνον
ἄσθενέστερον εἰς ἅπαντα τοῦ δικτάμνου

Ενδείξεις

[Ἡ διὰ δικτάμνου.] Καὶ τὴν διὰ δικτάμνου σκευαζομένην ἔμπλαστρον, ἱερὰν ὀνομάζουσιν, εὐρήσθαι λέγοντες καὶ ταύτην τὴν γραφὴν ἐν τῷ κατὰ Μέμφιν Ἑφαιστείῳ. καὶ μέμνηνται γε πάντες αὐτῆς ἐπὶ ταῖς τοιαύταις συμμετρίαις ἢ βραχὺ τι διαφερούσαις. ἀρκέσει δὲ καὶ περὶ ταύτης τὴν τοῦ Ἑρα παραγράψαι λέξιν οὕτως ἔχουσαν. ἱερὰ ἢ ἐκ τοῦ ἐν Μέμφει Ἑφαιστείου. ποιεῖ ἐπὶ προσφάτων ἐναίμων, ῥευματικῶν, πρὸς νεύρων διακοπᾶς, παλαιὰ ἔλκη, ὑπόνομα, θλάσματα, σηπεδόνας, ἄνθρακας, μελανίας, ἔλκη ῥευματικὰ, δυσκατούλωτα, παρωτίδας, χίμεθλα, ἀποστήματα, χοιράδας, δοθιῆνας, σκληρίας, βέλη ἀνάγει, σκόλοπας, ὀστέα ἐκ τῆς κεφαλῆς, θηρίων πληγὰς καὶ δῆγματα σκορπίων, φυλαγγίων, μυγαλῆς, ἀνθρωπόδηκτα. πρὸς πάντα πόνον τραχήλου, ὤμου, ἄρθρων ἀντὶ μαλάγματος. ἴστησι ῥεύματα ὀφθαλμῶν οὐ μόνον πρόσφατα, ἀλλὰ καὶ παλαιὰ, καὶ πρὸς κεφαλαλγίαν ποιεῖ, κατάχριστος ῥοδίνῳ, ἀνειμέ-νη καὶ πρὸς ὑστέρας πόνον καὶ διαχριομένη καὶ ὑποθυμιωμένη. ἐκδιώκει ἢ ἔμπλαστρος καὶ θηρία θυμιωθεῖσα

Συνταγή

ἔστι δὲ ἐλαίου παλαιοῦ κο. β. λιθαργύρου ρ. ἰοῦ ξυστοῦ η.
λεπίδος στ. κολοφωνίας ὑγρᾶς, οἱ δὲ πευκίνης ν. μάννης ιβ.
ἀμμωνιακοῦ θυμιάματος ιστ. Χαλκοῦ κε-καυμένου η. διφρυγοῦς
στ. γεντιανῆς στ. ἀλόης η. χαλβάνης ιβ. προπόλεως η. κηροῦ κε.
ἀριστολοχίας ι. δικτάμνου Κρητικοῦ ι.

Εκτέλεση

ἔψε ἐν λοπάδι μεγάλη ἐπὶ ἀνθράκων λιθάργυρον, ἔλαιον ὡς ἀμόλυντον κατὰ πᾶν εἶναι ἢ παρὰ μικρὸν, εἶτα ἄρας τὴν χύτραν, μίσγε ἰὸν καὶ λεπίδα καὶ ἔψε καὶ μὴ μολυνέτω κατὰ πᾶν, εἶτα πάλιν βαστάσας βάλε ῥητίνην καὶ ἀμμωνι-ακὸν σεσησμένα, κινῶν ἕως παύσῃται ζέων, εἶτα ἐπιθεῖς καὶ μικρὸν ἐάσας βαστάσας ἔμπασσε χαλκὸν καὶ διφρυγῆς καὶ ἐψήσας πάλιν, ἕως μὴ μολύνη, ἔσθ' ὅτε γὰρ τούτων βληθέντων ἐπανίεται, εἶτα βαστάσας προσδίδου κηρὸν καὶ πάλιν ἔψε, ἕως ἀμόλυντος γένηται, ταχέως δὲ γίνεται, εἶτα ἄρας ἀποδώσεις πρόπολιν καὶ ἐπιθεῖς πάλιν, μικρὸν τε ἐάσας καὶ ἄρας ἀποδίδου ἀλόην, μάνναν, δίκταμνον, ἀριστολοχίαν, γεντιανήν. ἐψυγμένων δ' ἱκανῶς τούτων, καθ' ἕνα ἕκαστον λειότατον ἐμπάσεις καὶ κινήσας ἐὰν ἦ ἀμόλυντος, βαστάσεις. ἐὰν δὲ μὴ, ἐπὶ κούφου πυρὸς ἐψήσεις.

Ευεργετικό σε παθήσεις των νεύρων

Γαληνός – Πλούταρχος – Λαμοκράτης – Ορειβάσιος

Πλουτάρχου Βιογραφία Φίλωνος

[Περὶ τοῦ διὰ βοτανῶν συντιθιμένου φαρμάκου.] Καὶ διὰ τῶν λεπτομερῶν βοτανῶν πρὸς τοὺς νευροτρότους συνέθηκα φάρμακον, ἐν ἀρχῇ μὲν διὰ δικτάμνου καὶ ἀμαράκου καὶ ἀριστολοχίας μόνον,

[Περὶ τῶν πολυτελῶν σκευασιῶν τῶν πρὸς τοὺς νευροτρότους φαρμάκων.]

.....
ἐνεργησάντων δὲ τῶν φαρμάκων ὑπὲρ ἅπασαν ἐλπίδα, πρῶτον μὲν ἐπήνεσεν ὡς ἀφθόνως αὐτῷ κοινωνήσαντά με τῶν γραφῶν, εἶτα καὶ δώροις ἐτίμησε, καὶ γὰρ ἦν ἔτοιμος καὶ εἰς τὰ τοιαῦτα. τῶν δοθέντων δ' αὐτῷ φαρμάκων ἡ σύνθεσις ἦν τοιάδε. κινναμώμου, δικτάμνου καὶ μάρου ἀνὰ ἐκάστου δραχμᾶς μ. καὶ γὰρ εὐώδη καὶ λεπτομερῆ ταῦτ' ἔστι. τὸ δὲ ἀμάρα-κον ὡς οὐκ εὐώδες ἐνενόησα μὴδ' ὅλως μιγνύειν.

Παθήσεις σπληνός

Παύλος ο Αιγινήτης – Αρχιγένης – Παύλος ο ιατρός ο Εφέσιος

Αρχιγένους ιατρού

Απόσπασμα α΄

Τροχίσκος πρὸς ἐσκίρρωμένον σπλῆνα.

ὁ τοιοῦτος τροχίσκος ὠφελεῖ πρὸς φλεγμονὴν σπλη-νός καὶ σκίρρωσιν
ἐξαιρέτως ἔχει δὲ οὕτως ἑκυκλαμίνου ι βρυωνίας δικτάμνου σκίλλης
ὀπτῆς τὸ ἐγκάρδιον ἀνὰ α στρουθίου καππάρεως τῆς ρίζης ἀνὰ γρ
λείου σὺν ὄξει σκίλλητι-κῶ καὶ ποίησον τροχίσκον καὶ δίδου διώβολον
καὶ αὐτὸν σὺν ὄξυμέλιτι.

Παύλος ο Αιγινήτης Βιβλίο 3. 49

Πρὸ ἐκίρρωμένον πλῆνα.

Κυκλαμίνου κ, βρυωνία γ, δικτάμνου β, κίλλη ὀπτῆ η, στρουθίου ζ,
καππάρεως ρίζη ζρ δίδου τροχίσκον τριωβολιαῖον ἐν ὄξυμέλιτι

Ευστόμαχον

Διοσκουρίδης – Γαληνός - Ορειβάσιος – Αριστίδης ο Αέτιος – Αέτιος
Αμιδινός

Διοσκουρίδης. Περί Ιατρικῆς ὕλης Βιβλ. 5. 47.1

(Οἶνος) δικταμνίτησρ̄ δικτάμνου δ̄ εἰς κοτύλας γλεύκουσ η̄ ἀπόβρεχε
ὁμοίωσ. ποεῖ δὲ ἀσωμένοισ στόμαχον, ἄγει καὶ ἔμμηνα καὶ λόχια.

ΓΑΛΗΝΟΥ ΠΕΡΙ ΣΥΝΘΕΣΕΩΣ ΦΑΡΜΑΚΩΝ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΠΙΟΥΣ
ΒΙΒΛΙΟΝ Α.

[Ἄλλο εὐστόμαχον. χρῶ δὲ πρὸσ πᾶσαν διάθεσιν σπληνόσ. ποιεῖ δὲ πρὸσ
σπάσματα, πνευμα-τώσεισ καὶ πρὸσ γυναικεῖα πάθη.]

Σμύρνησ δ. νάρδου Ἰνδικῆσ δ. καππάρεωσ ρίζησ φλοιοῦ δ. κόστου ε.
πάνακοσ ρίζησ δ. πευκεδάνου ρίζησ δ. δικτάμνου δ. πολίου β.
περικλυμένου ρίζησ φλοιοῦ δ. ἐρυθροδάνου γ. ἀμμωνιακοῦ
θυμιάματοσ δ. ἔνιοι καὶ ἴρεωσ δ. ὄξυμέλιτι ἀναλάμβανε, δίδου
ὀβολοὺσ δύο ἐν ὄξυμέλιτι.

Ανθελμινθικόν

Παύλος ο Αιγινήτης

Βιβλίο 4. σ 57

Περὶ πλατείας ἔλμινθος.

Ἡ πλατεῖα ἔλμινς ἔτσι μὲν, ὡς εἰπεῖν, μεταβολὴ τοῦ ὑποπεφυκότος ἔνδοθεν τὰ ἔντερα ὑμένοσ ἐπὶ τι σῶμα ζωῶδες, ἥτις ἢ ἐκκρίνεται πολλάκις ὅλη ἄπιστον ὄψιν μεγέθους χάριν παρέχουσα ἢ κατὰ μέρη ἀποκρίνεται, ἀπολυθεῖσα μέντοι οὐ συνίσταται ἄρ πλεονάζει δὲ ποτὲ μὲν καὶ ἐπὶ ἀπυρέτων, καὶ πυρέττουσι δὲ συμβαίνει διὰ μακρὰς νόσου, ἐπιφέρουσα δηγμοῦ τοῦ στομάχου συνεχεῖ καὶ πρὸς σιτία ὀρέξει ἀκρατεῖ. τὸ γὰρ ζφοποιηθὲν ἐν τοῖς ἐντέροις τὴν παρακειμένην ἀναρπάζει τροφήν, ὡ ἕτερα εὐθὺς προσδεῖσθαι καί, εἰ μὴ λάβοιεν, δάκνε-σθαι τὰ ἔντερα. παρέπεται δὲ αὐτοῖς καὶ ἰχνότης τοῦ σώματος καὶ ἀδυναμία μετὰ νωχελί-ας. τὸ δὲ ἀψευδέστατον σημεῖον ἂν τοῖς διαχωρήσασιν συναποκρίνεται τινὰ σπέρματι κολο-κύνθησ ἐμφορηῖ. ἢ δὲ θεραπεία σύμφωνοσ πρόποτισμοί τε γὰρ οἱ διὰ τῶν δριμέων καὶ σκορδοφαγία καὶ τῆσ πτέρεωσ ἢ τοῦ κενταυρίου τὸ ἀφέψημα πινόμενόν τε καὶ ἐνιέμενον ἢ καλα-μίνθη ἢ δικτάμνου ἢ γλήχωνοσ. ἐνετέον δὲ αὐτοῦ καὶ τὴν ἄλμην, πρόποτίζειν δὲ τοῦτο μηδὲ τοῖς ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐλμίνθων ἐνοχλουμένοις ἄχρητον, εἰ ἀπύρετοι μάλιστα τυγχάνοιεν ἂν νί-τρου ἐρυθροῦ, πεπέρεωσ, καρδαμώμου ἰόνρ ἢ δόι γρ. γ μετ' οἴνου ἢ ὕδατοσ θερμοῦ.

Βελοτόκος

Πλούταρχος – Διοσκουρίδης - Γαληνός

Πλουτάρχου Βιογραφία Φίλωνος

&129

.αί δὲ Κρητικαὶ αἶγες, ὅταν τὸ δίκταμνον φάγωσιν, ἐκβάλλουσαι τὰ τοξεύματα ῥαδίως καταμαθεῖν ταῖς ἐγκύοις τὴν βοτάνην παρέσχον ἐκτροπικὴν δύναμιν ἔχουσάνρ ἐπ' οὐδὲν γὰρ ἄλλο τρωθεῖσαι φέρονται καὶ ζητοῦσι καὶ διώκουσιν <ἦ> τὸ δίκταμνον.

&130

τίς δὲ τὰς Κρητικὰς αἶγας, ὅταν περιπέσωσι τοῖς τοξεύμασι, τὸ δίκταμνον διώκειν, οὗ βρωθέντος ἐκβάλλουσι τὰς ἀκίδας; ἴν γὰρ εἴπης, ὅπερ ἀληθές ἐστι, τούτων διδάσκαλον εἶναι τὴν φύσιν, εἰς τὴν κυριωτάτην καὶ σοφωτάτην ἀρχὴν ἀναφέρεις τὴν τῶν θηρίων φρόνησιν· ἦν εἰ μὴ λόγον οἶεσθε δεῖν

Λαϊκή Θεραπευτική

Πολλές από τις θεραπευτικές αναφορές των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων, όπως π.χ. οι ωκυτόκιος δράση του φυτού, δεν έχουν επιβεβαιωθεί από την σύγχρονη έρευνα. Δεν αμφισβητούνται όμως οι επούλωτικές ιδιότητες του φυτού, ίσως λόγω της θυμόλης που περιέχει, η ευστόμαχος δράση του, η αντισηπτική δράση του στο βλεννογόνο του στόματος και του λαιμού και η αναπλαστική του δράση σε βλεννογόνους και σε πληγές. Η λαϊκή κρητική θεραπευτική πάντως χρησιμοποίησε το φυτό σχεδόν για όλες τις ενδείξεις για τις οποίες χρησιμοποιήθηκε από τους αρχαίους. Τα υπέργεια μέρη του φυτού χρησιμοποιήθηκαν σε αφεψήματα σαν πανάκεια σε όλες σχεδόν τις ασθένειες. Κονιοποιημένος ο Δίκταμος χρησιμοποιήθηκε σε αμηνόροιες και δυσμηνόροιες και ως επούλωτικό σε έλκη και τραύματα. Επίσης τα φύλλα του φυτού, πολτοποιημένα, χρησιμοποιήθηκαν σε πληγές και σε άτονα έλκη. Βρασμένα, σε καταπλάσματα επί ρευματοπαθειών, σε οδοντόπονους και κεφαλαλγίες, συνηθίζεται να μασώνται τα φύλλα του φυτού και να παραμένουνε στο στόμα για αρκετή ώρα. Συνηθισμένη είναι η χρήση του φυτού για αρωματισμό του κρασιού. Εξάλλου, ο Δίκταμος χρησιμοποιήθηκε για τον αρωματισμό της βενεδικτίνης για την παρασκευή λικέρ μαζί με άλλα βότανα και γνωστή είναι επίσης η χρησιμοποίηση του φυτού για τον αρωματισμό του βερμούτ Κινζάνο και γι' αυτό μεγάλες ποσότητες Δικτάμου εξήγοντο παλαιότερα προς την Ιταλία.

Λαϊκή Θεραπευτική

Στη λαϊκή θεραπευτική, το φυτό χρησιμοποιήθηκε για την τόνωση της γυναικείας γονιμότητας μαζί με άλλα βότανα υπό μορφήν λουτρών. Επίσης, ο Δίκταμος είναι ένα από τα συστατικά του Σαρανταβότανου όπως η λαϊκή Μούσα το περιγράφει.

*«Αν την υγείά σου ήχασες και θες να ξαρρωστήσεις,
μόνο με βότανα τση γης θα την ξαναποκτήσεις.
Με φύλλα τση πορτοκαλιάς κι άνθη από λεμόνι
μανταρινιά, ανερατζά και μυριστό κυδώνι.
Μάζωξ' από τσι ρεμαθιές τση αμπιθιάς κλωνάρια
έρωντα μάζωξε πολύ απ'τα βουνά τση Κρήτης
και σφάκα την πικραδερή, δάφνες, μυρθιές να ρίχνεις...»*

Σήμερα, το φυτό, μαζί με τη μαλωτήρα, αποτελούν από τα πιο συνηθισμένα αφεψήματα που πίνουν οι Κρητικοί.